

Suriyeli Gençlerin İşgücü Piyasasına Uyumunda Dil Engeli

Gökçe Uysal*, Baran Alp Uncu** ve Merve Akgül***

Yönetici Özeti

Bu araştırma notunda Türkiye’de bulunan 18-29 yaş arasındaki Suriyeli gençlerin işgücü piyasasına uyum süreçlerinde Türkçe dil becerilerin rolü incelenmektedir. Türkçe dil becerilerinin eksikliği genç Suriyelilerin işgücü piyasası uyumunun önündeki en büyük engeldir. Türkçe dil becerileri hem iş aramada hem istihdam edilmede önemli görülmektedir. Türkçe dil becerisine sahip olan genç Suriyelilerin hem istihdam edilme olasılıkları hem de istihdam edildikleri takdirde ücretleri daha yüksektir. Suriyeli gençler Türkçe kurslarına katılsalar da kursları tamamlama oranları düşüktür. Bu nedenle dil eğitiminin içeriği ve zamanı belirlenirken Suriyelilerle koordinasyon kurulması ve onların ihtiyaçlarının, becerilerinin ve isteklerinin dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca işgücü piyasasına uyum amacıyla sağlanan temel mesleki eğitimlerin öncesine Türkçe dili modülü eklemesi genç Suriyelilerin mesleki eğitimlere katılımlarını ve istihdam edilebilirliklerini artıracaktır.

Araştırmanın künyesi

Betam’ın Uluslararası Gençlik Vakfı (International Youth Foundation) ile işbirliği içerisinde gerçekleştirmiş olduğu “İstanbul’daki Suriyeli Gençlere Fırsatlar” raporu kapsamında İstanbul’da yaşamakta olan Suriyeli gençlerin işgücü piyasası durumları incelenmiş ve işgücü piyasası entegrasyonunun önündeki engeller belirlenmiştir. Bu araştırma kapsamında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Kalkınma Bakanlığı ile ulusal ve uluslararası paydaşlarla, firmalarla, belediyelerle ve genç Suriyeliler ile derinlemesine görüşmeler yapılmış, ayrıca İstanbul’daki 1000 genç Suriyeli ile yüz yüze anketler gerçekleştirilmiştir.

Suriyeli gençlerin Türkçe dil becerileri

Görüşülen tüm paydaşlar dil bilmemenin Suriyelilerin istihdamındaki engellerin başında geldiğini belirtmişlerdir. Dil becerisinden yoksunluk, iş aramadan istihdam edilmeye, hatta iş ilişkilerini yürütmeye ve kalıcı istihdam olanaklarına erişime kadar işgücü piyasasına entegrasyonun her aşamasında sorun olmaktadır.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen anket verilerine göre İstanbul’daki genç Suriyelilerin dil becerileri düşüktür. Ankete katılanlar farklı dillerdeki okuma, yazma, konuşma becerileri ve konuşulanı anlama becerileri ile ilgili bir dizi soruya cevap vermişlerdir. Beyan edilen dil becerileri genç Suriyelilerin Türkçe sözlü ifade ve anlamada diğer dil becerilerine göre kendilerine daha çok güvendiklerini

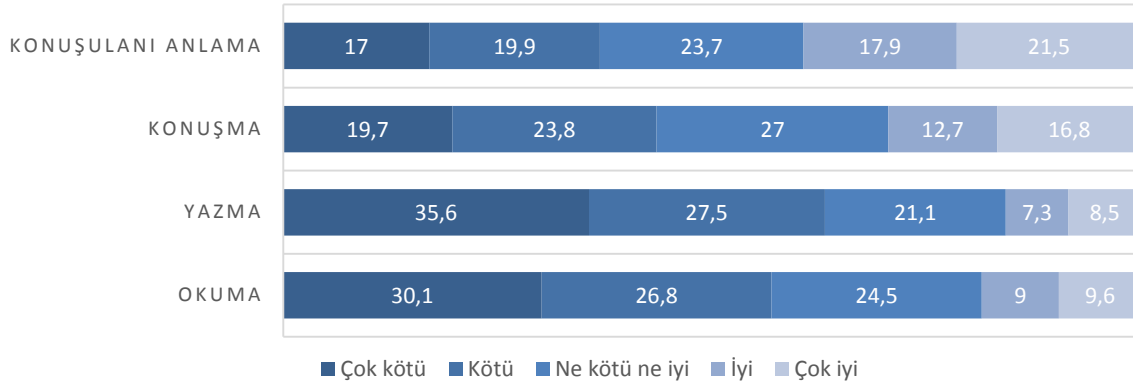
* Doç. Dr. Gökçe Uysal, Betam, Direktör Yardımcısı, gokce.uysal@eas.bau.edu.tr

**Baran Alp Uncu, PhD, Bağımsız Araştırmacı, baran.alp.uncu@gmail.com

***Merve Akgül, Betam, Araştırma Görevlisi, merve.akgul@eas.bau.edu.tr

göstermektedir. Şekil 1’de anket katılımcılarının kendi beyanlarına göre Türkçe dil becerilerinin ayrıntıları verilmektedir. Genç Suriyelilerin yüzde 40’ı konuşulani anlama becerilerinin ortalamasının üzerinde olduğunu ve yüzde 30’u ise konuşma becerileri ortalamasının üzerinde olduğu söylemektedir. Katılımcıların yüzde 21,5’i konuşulani anlama becerilerinin çok iyi olduğu söylemektedir. Bu oran konuşma becerilerinde yüzde 16,8’e gerilemektedir. Okuma ve yazma becerileri ise daha az yaygındır.

Şekil 1 Katılımcı beyanına göre Türkçe becerileri (yüzde)

Kaynak: IYF İşgücü Araştırma Anketi, 2017

İş aramada dil engeli

Ankete katılan Suriyeli gençlerin neredeyse yarısı iş aramaktadır. İş aramada esas kanal genellikle diğer Suriyeli akrabalar ve arkadaşlar gibi gayri resmi ağlardır. Suriyelilerin iş bulmada karşılaştıkları önemli engellerden biri Türkçe dil becerilerinin olmamasıdır. Kendi beyanlarına göre anket katılımcılarının neredeyse üçte biri iş aramak için yeterince Türkçe bilmediklerini, konuşulani anlamada bile ortalamasının altında dil becerilerine sahip olduğunu belirtmektedir.

"[İşe başvurduğunda] Türkçe bilmediğimiz için, biz Türkçe bilmiyoruz, bir şeyler anlatmaya çalışıyorlar ve anlamıyoruz. O yüzden bıkmıyorlar bizden. Onları anlayabilmek için biz de azap çekiyoruz." (22, kadın, iş arıyor)¹

Türkçe bilmemek, istihdam edilmek için başvuru yapılacak İŞKUR gibi kuruluşlara erişimi kısıtlamaktadır. Zira bu kuruluşlarda dokümantasyon dahil tüm başvuru süreci Türkçe olarak yürütülmekte, bilgilendirmeler yalnızca Türkçe ve İngilizce olarak yapılmaktadır. İş bulmada karşılaşılan zorluklara bakıldığında Türkçe bilmediği için başvuru yapamadığını söyleyen Suriyelilerin oranı çalışanlarda yüzde 31, işsizlerde ise yüzde 22,8’dir. Türkçe bilmediği için açık işlerden haberi olmadığını belirtenlerin oranı ise çalışanlarda yüzde 29, işsizlerde ise yüzde 24’dür.

Çalışan Suriyeliler arasında mevcut işini sosyal medya aracılığı ile bulanlar azdır. Katılımcıların çok azı düzenli olarak interneti kontrol ettiklerini söylemektedir. İnternetin iş ararken sınırlı kullanılmasının nedenlerinden biri aranan bilgilerin genellikle Türkçe internet sitelerinde olmasıdır:

"İnternette iş arayamıyorum çünkü Türkçe bilmiyorum. Eğer yanıma bir tercüman alıp dışarıda arasam, o da benim için külfetli olur." (29, kadın, çalışıyor)

¹ Derinlemesine görüşmecilerden yapılan alıntılarda kişisel gizliliklerinin korunması amacıyla her firma için bir kod, sektör ve uyuşma dair; birey için ise yaş, cinsiyet ve işgücü piyasası durumuna dair bilgiler verilmiştir (örneğin: 23, kadın, işsiz) ve (: F3, tekstil, Türkiyeli).

İstihdam edilebilirlikte dil engeli

Dil, hizmet sektöründe çalışmak için önemli bir faktördür. Gerek İŞKUR tarafından yayımlanan İstanbul İşgücü Piyasası Araştırması gerek bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen firma görüşmelerine göre işgücü talebi genel olarak tekstil ve hazır giyim sektörleri ile hizmetler sektöründe satış pozisyonlarında kuvvetlidir.

Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde özellikle makina operatörlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Halihazırda makina kullanmayı bilen Suriyeliler için dil bariyeri daha az endişe verici olarak değerlendirilebilir: *“Dil ön şart değil bizim sektörümüz için. Bizim sektör ve makine bir şekilde universal bir dil. Tek kelime Türkçe bilmeyen bir insan oturur makinenin başında o malda yapması gerekeni yapar.”* (TGSD; F3, tekstil, Türkiyeli)

Hizmetler sektöründe ise firmalar satış işlerinde çalışanlara, restoran çalışanlarına ve çağrı merkezi çalışanlarına ihtiyaç duymaktadır. Ancak bu mesleklerin büyük kısmı çalışanların Türkçe konuşmasını gerektirmektedir. Suriyelilerin Türkçe becerilerindeki eksiklik hizmetler sektöründe iş bulmalarının önünde büyük engel teşkil etmektedir. Diğer taraftan, Suriyeli müşterilere hizmet veren ve genelde Suriyeli ortağı olan işletmeler de bulunmaktadır. Bu işletmelerin çoğu Suriyeli müşterilere hizmet vermekle birlikte bazıları Türkiyeli müşterilere hizmetlerini genişletmek büyümek istemekte ve bu nedenle de Türkçe konuşan satış elemanlarını aramaktadır.

“Yani hiç eğitim almasa bile burada çalışabilir. Arapça ve Türkçe yazı bilmeleri lazım ama.” (F19, hizmetler, Suriyeli)

“Emlak sektöründe, turizmde, satışta medya sektöründe elemana da ihtiyacımız var. Türkçe bilmesi gerekir ve İngilizce.” (F10, hizmetler, Suriyeli)

Paydaş görüşmelerinde çok bahsedilen ancak işgücü talebi ve anket analizinde daha az paya sahip olan inşaat sektörü, mesleki sertifikaların temin edilmesinin zorunlu olduğu sektörlerdendir. Bu sertifikalar, eğitim programlarının tamamlanmasının ardından yapılan ve tamamı Türkiyeliler için, dolayısıyla Türkçe olarak tasarlanmış ve uygulamaya konmuş sınavların sonuçlarına göre verilmektedir. Bu durum Suriyelilerin kayıtlı istihdam edilebilme imkânlarını kısıtlamaktadır.

Anket verilerinin ekonometrik analizine göre iyi Türkçe konuşmak genç Suriyelilerin istihdam edilme olasılığını yüzde 7 oranında arttırmaktadır.

İşyerinde dil bilmeden çalışmak

Paydaş görüşmelerinden çıkan sonuçlara göre çalışanın Türkçe bilmemesi, işyerinde iletişimini, talimatları ve/veya güvenlik düzenlemelerini kavramasını zorlaştırmaktadır. Derinlemesine görüşmelerde Suriyeli gençler benzer endişeleri dile getirmişlerdir. Gençler, işverenler ile tam olarak iletişim kuramadıklarında problemler çıktığını belirtmişlerdir. Hiç Türkçe bilmeyen ya da çok az bilen Suriyeliler işveren ile kendilerinden daha iyi Türkçe bilen arkadaşları aracılığıyla konuşmaktadır. Fakat bu durum, işi, talep ve emirleri kavramak için yeterli ve etkili bir yöntem değildir. Ayrıca bu koşullar altında işe dair soruları olduğunda ya da diğer şikâyetlerinde kendilerini yeterince ifade edemediklerini hissetmektedir.

“Türkçe bilseydim, rahat bir şekilde giderdim, gelirdim, çalışırdım. Patron bana bir şeyleri yapmamı söylediğinde anlardım.” (22, erkek, iş arıyor)

“Ben bir işte çalıştım ve tercüman getirip açıkça işteki eksikleri söyledim” (28, erkek, çalışıyor)

Katılımcılar Suriyeli işverenlerle aynı dili konuştuklarını, ancak bunun dışında işverenin Suriyeli ya da Türkiyeli olmasının bir fark yaratmadığını belirtmektedir. Bazı katılımcılar işyerinde Arapça konuşmanın işverenle daha iyi iletişim kurmayı getirdiğini düşünmektedir. Öte yandan bu durumun Türkçelerini geliştirmeyi engellediğine dikkat çeken katılımcılar olmuştur.

Türkçe bilenler daha yüksek ücret kazanıyor

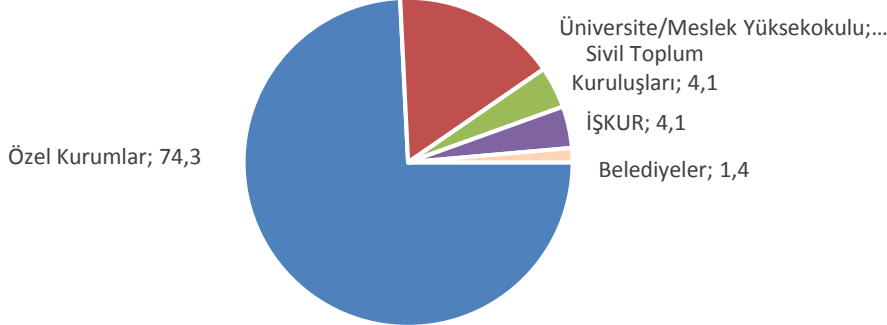
Araştırmada göze çarpan önemli bir diğer bulgu Türkçeyi iyi konuşabildiğini söyleyen Suriyelilerin ücretlerinin yüzde 7,7 daha yüksek olmasıdır. Dil becerisinin ücretler üzerindeki etkisi farklı sektörlerde de incelenmiş, sonuçlara göre Türkçe konuşabilmenin hem imalat hem de hizmetler sektöründe eşit derecede önemli olduğu saptanmıştır.

Türkçe dil eğitimi

Türkçe becerilerinin bu kadar önemli olmasına paralel olarak Türkçe dil kursları, Suriyelilere yönelik eğitim faaliyetlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Anket katılımcıları arasında Türkiye’de herhangi bir eğitim programına katılanların oranı yüzde 13,5’iken bu eğitim programlarının yüzde 48,1’inin Türkçe kursları olduğu görülmektedir.

Türkçe dil kurslarının yaklaşık dörtte üçü özel kurumlar tarafından, yüzde 16,2’si ise üniversiteler ve meslek okulları tarafından verilmiştir. Türkçe dil kursuna katılan Suriyeli gençlerin yüzde 71,6’sı kursu tamamlarken, sadece yüzde 43,2’si eğitim sertifikası almıştır. Buna karşın Suriyeli gençler Türkçe dil kurslarının verimli olmadığını düşünmektedir. Aldığı Türkçe dil eğitimini iş bulma sürecinde faydalı bulanların oranı sadece yüzde 39,2’dir.

Şekil 2: Türkçe dil programı düzenleyen kurumlar

Kaynak: IYF İşgücü Araştırma Anketi, 2017

Türkçe öğretmeyi ve Türkçe becerisini geliştirmeyi amaçlayan programlar genellikle devlet kurumları, ISMEK (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hayat Boyu Öğrenme Merkezi), Halk Eğitim Merkezleri ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kamu ve belediye kuruluşları tarafından organize edilmektedir. Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı da Suriyeli kadınların günlük yaşama katılmalarını kolaylaştırmak amacıyla temel dil becerilerini geliştirmeye yönelik dil programları yürütmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı). HayatSür ve ILO gibi bazı sivil toplum kuruluşları bizzat sivil toplum kuruluşlarınca ya da dil eğitiminde uzmanlaşmış merkez ve enstitülerle iş birliği içinde geliştirilen dil kurslarının düzenlenmesine katkı sunmakta, TOGEMDER, IBC, Mülteciler Derneği (Refugee Association, RA) gibi dernekler de zaman zaman Türkçe eğitim programları düzenlemektedirler.

Araştırma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerde de Suriyeli gençlerin Türkçe kurslarına katıldığı ancak kursları tamamlama oranlarının düşük olduğu görülmektedir. Katılımcıların programların içeriğine, yapısına ve organizasyonuna ilişkin bir dizi şikâyetleri vardır. Hafta içi ve iş

saatlerinde işyerinde bulunmak zorunda olan katılımcıların bu zamanlarda gerçekleşen kurslara devam edebilmesi mümkün olmamaktadır. Çalışma süreleri uzun olduğu için (günde ortalama 10-12 saat) pek çok katılımcı işten sonra kursa gitmeyi külfetli bulmaktadır. Katılımcıların evleri ve işyerleri arasındaki mesafe dolayısıyla yolda harcanan vakit de katılımcıları zorlamaktadır.

Dil programlarının içeriği konusunda bazı katılımcılar kursları “yeterli”, “faydalı” ve “iyi” bulmaktadır. Öte yandan birçok başka katılımcı ise dil kurslarındaki eğitmenlerin öğretim becerilerinin yetersiz olduğunu, katılımcıların dil becerilerini geliştirmek için pratik yapma olanaklarından yoksun olduğunu ve ders saatlerinin yetersiz kaldığını ifade etmiştir.

Bir kısım katılımcı ücret ödemek suretiyle özel kurslara katıldığını ve özel ders aldığını söylemiştir. Burada iki farklı görüş belirtilmiştir. Bir grup özel kursların ücretsiz dil kurslarına oranla daha iyi eğitim verdiğini öne sürmektedir. Öte yandan bunun maliyetlerini üstlenmenin her zaman kolay olmadığı da belirtilmektedir. Diğer bir grup ise özel kursların da yeterli kalitede eğitim vermediğini düşünmektedir.

"Mesela ben Kızılay'da Türkçe kursuna katıldım. Kurs çok uzun sürüyor ama alınan bilgi az. Özel kurs istedim. Onlar daha düzgün eğitim veriyorlar (...) Ücretsiz kurs [TÖMER] haftada 2 gün oluyor ve öğrendiğin şeyi hemen unutuyorsun." (25, kadın, çalışıyor)

Suriyeli kadınlar geleneksel cinsiyet rolleri yüzünden ilave sorunlar da yaşamaktadır. Kadınlar, ev işi ve çocuk bakımı sorumluluğu nedeniyle dil kurslarına katılmak için daha az zaman bulabilmektedir. Ayrıca bazı Suriyeli kadınların dil kurslarına katılmak için kocalarının onayını almak zorunda oldukları belirtilmiştir.

Sosyoloji alanında üniversite derecesi olan Suriyeli bir kadın görüşmeci, Türkçe öğrenmek istese bile kocasının izin vermeyeceğini belirtmiştir: *"Başta kursa gittim ama evlenince eşim izin vermedi... Vaktim yok. Evliyim 3 çocuğum var. Saat 9'da işe geliyorum, akşam 6'da çıkıyorum Akşam evde eşim bana diyor şunu yap bunu yap, temizlik yap. Çok zor. Gitmeyi öğrenmeyi çok istiyorum ama."* (29, kadın, çalışıyor)

Öneriler

Bu araştırmanın sonuçlarına göre Türkçe dil becerilerinin eksikliği genç Suriyelilerin işgücü piyasası entegrasyonunun önündeki en büyük engeldir. Diğer bir deyişle, yerel dilin bilinmesi işgücü piyasasına entegrasyonun esas unsurudur ve dolayısıyla birincil öncelik tüm Suriyelilere temel Türkçe öğretilmesi olmalıdır. Bu bağlamda Türkçe eğitimi tüm mesleki ve teknik eğitim programlarını yatay kesen bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Her türlü eğitim programının Türkçe dil eğitimini desteklemesi elzemdir. Ancak bu şekilde mesleki ve teknik eğitim programları verimli şekilde uygulanabilir. Dil eğitim programlarının içerikleri belirlenirken Suriyelilerin ihtiyaçlarının belirlenmesi, becerilerinin ve isteklerinin dikkate alınması önem arz etmektedir.

İŞKUR birçok mesleki eğitim programı düzenlemektedir. Bu temel mesleki eğitimlerin öncesine Türkçe dili modülü eklemesi, Suriyelileri programa katılımlarını kolaylaştıracaktır.

Türkçe dil kurslarının saatleri çalışan Suriyeliler açısından önemli bir engel teşkil etmektedir. Çalışan bireylere yönelik gece ve hafta sonu kursları planlanması sorunu bir miktar azaltabilir ancak bu bile çözüm olmayabilir zira birçok Suriyeli uzun saatler ve hafta sonlarında da çalışmaktadır. Ayrıca genç Suriyelilerle yapılan derinlemesine görüşmeler, mevcut eğitim programlarının dilbilgisi odaklı olduğunu ve günlük dil becerilerinin geliştirilmesinde yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Buna ek olarak, temel dil becerileri kazandırıldıktan sonra farklı mesleklere göre tasarlanmış dil kurslarının işgücü piyasasına katılımında önemli bir yer tutabileceği göz ardı edilmemelidir.